

suimus, superest explicandum, scilicet quomodo societatis civilis origo dicenda sit naturalis.

Qua in re praestat audire s. Thomam: In primis ipse ostendit naturalem esse societatem domesticam, nempe 1° inter virum et foeminam; siquidem omni animali « inest naturalis appetitus, ut post se derelinquat alterum tale, quale ipsum est, ut sic per generationem conservetur in specie, quod idem numero conservari non potest »; 2° inter dominum et servum, quia « natura non tantum intendit generationem, sed etiam quod generata salventur » ac proinde intendit societatem inter dominum, « qui suo intellectu potest praevidere ea, quae congruunt saluti, puta cavendo proficua et repellendo nociva », et servum, « qui potest per fortitudinem corporis implere opere, quod sapiens mente praeviderit »; 3° societatem inter patrem et filium, « quae ex prima causatur ». Deinde probat naturalem esse societatem inter eiusdem vici homines. Etenim « nihil est magis naturale, quam propagatio multorum ex uno in animalibus: Et hoc facit vicinia domorum. Hos enim, qui habent domos vicinas, quidam vocant collactaneos puerosque, idest filios et puerorum pueros, idest nepotes; ut intelligamus, quod homini vicinia domorum ex hoc primo processit, quod filii et nepotes multiplicati instituerunt diversas domos iuxta se habitantes. Unde, cum multiplicatio prolis sit naturalis, sequitur, quod communitas vici sit naturalis ». Denique ex his infert naturalem esse societatem civilem, « quae ex pluribus vicis constituitur »; tum quia « civitas generatur ex praemissis communitatibus quae sunt naturales »; tum quia est finis illarum, siquidem ad bene vivendum ipsae tendunt, id quod, ut iam diximus⁴, non nisi in civili societate obtineri potest: « Finis rerum naturalium est natura ipsarum: sed civitas est finis praedictarum communitatum, de quibus ostensum est, quod sunt naturales; ergo et civitas est naturalis² ».

67. Ex his satis colligitur 1° originem societatis civilis esse naturalem, quia a natura dicitur, seu quia homines naturali rationis dictamine ad id inclinant, quod perfectum est, ac

¹ P. 116-117. — ² In lib. I Polit., lect. I.

proinde ad societatem civilem, ex qua repelluntur incommoda, et comparantur commoda vitae; 2° Factum primigenium, per quod haec naturalis propensio ad actum constituendi societatem civilem pervenit, fuisse familiarum propagationem. Quae tamen non impediunt, quominus hominum naturae voci obtemperantium consensus accesserit, praesertim ut sub determinata forma societas civilis constitueretur⁴.

ART. IV. De fine, ad quem societas civilis ordinatur

68. Finem, ad quem quaelibet societas destinatur, esse bonum commune sociorum ex ipsa societatis notione intelligitur². Et quoniam societas civilis est velut totum, quod ex variis hominum aggregationibus, tamquam partibus, efficitur, bonum, quod ipsa, velut finem, assequi intendit, huiusmodi sit oportet, ut peculiares illarum fines adiumentum exinde accipiant, simulque ipsi subiciantur: « Perfecta communitas civitas est, ut dicitur in 1 Politic. In quolibet autem genere id, quod maxime dicitur, est principium aliorum; et alia dicuntur secundum ordinem ad ipsum³ »; quare « bonum unius domus ordinatur ad bonum unius civitatis⁴ ». Iam, quodnam sit hoc bonum, in praesenti articulo est nobis explicandum.

69. Prop. Societas civilis immediate ad bonum commune exterius, quod cum interiori bono sociorum coniungitur: mediale ad ipsum ullimum eorum finem tendit⁵.

Prob. 1° pars. Finis, ad quem societas ex sui natura destinatur, nequit profecto esse bonum, ad quod assequendum ipsa suis viribus impar est; sed oportet, ut sit bonum, quod eius activitati et efficaciae respondeat; nam oportet, ut « ea, quae sunt ad finem, sint proportionata ad finem inducendum⁶ ». Atqui activitas societatis civilis non nisi circa ea, quae ad exteriorem ordinem pertinent, potest versari, quia non

¹ Consensus iste in iis, qui in societate iam constituta enascuntur, sufficit, ut sit praesumptus. — ² Cf p. 86.

³ 1^a 2^{ae}, q. XC, a. 2 c. — ⁴ Ibid., a. 3 ad 3.

⁵ Vid. Taparelli, Op. cit., t. I, Part. 2, Dissert. 2, c. 1, § 721 sqq, p. 341 sqq, ed. cit.

⁶ In lib. IV Sent., Dist. XLIX, q. I, a. 1, sol. 3 ad 3.

nisi media materialia ad procurandum civium bonum adhibere potest. Ergo non nisi commune bonum *exterius* tamquam immediatus finis societati civili potest assignari.

70. *Prob. 2^a pars.* Homines in societate civili congregantur, ut recte vivant secundum modum suae naturae consentaneum¹, id est secundum virtutem; nam « recte vivere contingit duobus, scilicet virtute, et libero arbitrio² ». Atqui vivere secundum virtutem est interius bonum hominis, nam virtus pertinet « ad id, quod est proprium animae³ ». Ergo bonum exterius, quod societas civilis assequi nititur, cum interiori sociorum bono consentire debet. Ex quo consequitur, ut societas civilis in eo, quod exteriorem ordinem procurat, interiori etiam indirecte faveat.

71. *Prob. 3^a pars.* « In omnibus finibus ordinatis oportet, quod ultimus finis sit finis omnium praecedentium finium⁴ ». Atqui aeterna beatitudo est hominum ultimus finis. Ergo ad hunc et proximum finis societatis civilis est ordinandus. Sane, humana societas, cum sit moralis hominum, sive entium rationalium unio, eius finis absolute ultimus idem esse debet, ac hominum singulorum, nempe assecutio perfectae felicitatis in altera vita. Quem finem societas, instar personae moralis considerata, in omnibus suis socialibus institutionibus spectare debet, aequae ac singula eius membra, sive individua in suis particularibus actionibus. Quocirca societas hunc finem praetermittens hominis rationalis naturae repugnat, et velut quoddam monstrum⁵ in ordine morali habenda est. « Profecto, inquit Auctor tractatus inscripti, *Demonstratio iurium status ecclesiastici circa temporalia*, si alius foret finis societatis humanae, alius hominis, frustra-

¹ Cf p. 116-117.

² In *lib. II Sent.*, Dist. XXVII, q. I, a. 2 ad 6. « Ad hoc homines congregantur, ut simul bene vivant, quod consequi non potest unusquisque singulariter vivens. Bona autem vita est secundum virtutem. Virtuosa igitur vita est congregationis humanae finis »; *De Regim. Princ.*, lib. I, c. 14.

³ 1^a 2^{ae}, q. LV, a. 2 c.

⁴ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 17, n. 4.

⁵ Vid. Rosmini, *La società e il suo fine*, lib. II, c. 5-8, p. 102-106, Napoli 1842.

retur homo eo ipso fine, ob quem societati se aliorum adiungeret, haud aliter facturus, ac ille, qui scholam adiret, ut famem sedaret, aut forum, ut somnum caperet¹ ».

72. Itaque civilis societatis finis consistit in eo, quod ordini exteriori curam impendens, cives ad eorum finis ultimi assecutionem adiuvat. Quod s. Augustinus iam docuit iis verbis: « Terrena porro civitas, quae sempiterna non erit . . . , hic habet bonum suum, cuius societate laetatur, qualis esse de talibus rebus laetitia potest. . . Non autem recte dicuntur ea bona non esse quae concupiscit haec civitas, quando est et ipsa in suo genere melior. Concupiscit enim terrenam quamdam pro rebus infimis pacem. . . Haec bona sunt, et sine dubio Dei dona sunt. Sed si, neglectis superioribus, quae ad supernam pertinent Civitatem . . . ; bona illa sic concupiscuntur, ut vel sola esse credantur, vel his, quae meliora creduntur, amplius diligantur; necesse est miseria consequatur, et quae inerat augeatur² ».

73. Iam vero ille ordo exterior haec tria expostulat, scilicet, 1° « ut multitudo in unitate pacis constituatur »; 2° « ut multitudo vinculo pacis unita dirigatur ad bene agendum »; 3° « ut per regentis industriam necessariorum ad bene vivendum adsit sufficiens copia³ ». Etenim ille ordo per bonam vitam multitudinis obtinetur: ad bonam autem multitudinis vitam haec tria requiruntur⁴.

¹ P. I, n. II. — ² *De Civ. Dei*, lib. XV, c. 4.

³ *De Regim. Princ.*, lib. I, c. 15. De huius operis authentia, quoad duos primos libros, vide quae disseruit Cai. Sanseverino, *La dottrina di san Tommaso sull'origine del potere, e sul preteso diritto di resistenza*, Part. 1^a, § 2, p. 9 sqq, Napoli 1853. Vid. etiam Petr. Ant. Uccelli, *Lett. crit. intorno a due Opuscoli di s. Tomm. etc.*, in *Ephem. La Scienza e la Fede*, vol. LXXVI, p. 106 sqq.

⁴ *Ibid.*, Haec eadem circa finem civilis societatis docuit Suarez: « . . . Ad do tertio . . . potestatis civilis finem esse felicitatem naturalem communitatis humanae perfectae, cuius curam gerit, et singulorum hominum, ut sunt membra talis communitatis, ut in ea, scilicet in pace et iustitia vivant, et cum sufficientia bonorum, quae ad vitae corporalis conservationem et commoditatem spectant, et cum ea probitate morum, quae ad hanc externam pacem et felicitatem reipublicae, et convenientem naturae humanae conservationem necessariae est »; *De leg.*, lib. III, c. XI, n. 7, p. 137, Moguntiae 1619.

74. Quae cum ita se habeant, praeter recentium libertinorum doctrinam, qui ita prosperitatem temporalem ceu finem societati praestituunt, ut honestatis nulla ratio habenda sit, reiiciendae etiam sunt illorum sententiae, qui vel in iurium tutela, quibus cives ornantur¹; vel in eo, quod suppeditentur civibus media ad suarum facultatum evolutionem opportuna, scopum civilis societatis collocant; siquidem, uti ex iam dictis constat, haec societatis munus haud plene exhauriunt.

ART. V. Corollarium adversus centralismum deducitur

75. Ex iis, quae iam ostendimus, perspicitur societatem esse medium, quod ad civium bonum ordinatur; ac proinde abnormem esse nostrae aetatis pseudo-politicorum hallucinationem, qui bonum commune, ad quod, ut ad finem, societas civilis spectat, huiusmodi esse contendunt, quod individua, et familias in *Statu* absorbeat, ita ut nullum sit singulorum civium ius, eorumque individualis personalitas evanescat, unica perstante vi sociali et activa; cuius arbitraria utilitas dummodo obtineatur, nihili habendae sunt civium calamitates².

76. Sane, in primis, « homo non ordinatur ad communitatem politicam secundum se totum, et secundum omnia sua³ ». Deinde, homines in unum conveniant, ut quoniam singuli beati esse nequeunt, possint omnes, et alter alteri praebeat securitatem atque subsidium vivendi. Ecquid

¹ Huic valde affinis est Kantii sententia, qui finem societatis civilis in eo reponit, quod libertatem cuiusque ita coarctet, ut aliorum libertas simul constare possit (*Elem. Metaph. iurisprud.*, 1798); id enim non aliud significat, quam remotionem impedimentorum, quae iuribus cuiusque civis ab aliorum violentia inferri possunt. Illud insuper prae ceteris adnotamus absurdum, quod ex Kantiano effato consequitur, nempe actiones utcumque turpes esse iuridice indifferentes, dummodo aliorum libertati nihil detrahant: et ob eandem rationem agnoscendum esse politicum indifferentismum religiosum, immo atheismum; siquidem in societate non magis coarctanda libertas est, quam requiritur, ut libertas aliorum non adimatur; iussio autem unius et eiusdem cultus praefatam mensuram excedit.

² Pius IX in *Syllabo* hanc damnavit propositionem: « Reipublicae Status, utpote omnium iurium origo et fons, iure quodam pollet nullis circumscripto limitibus »; § VI, n. XXXIX.

³ 1^a 2^{ae}, q. XXI, a. 4 ad 3.

enim iuvabit civitatem esse felicem, dum infelices sunt cives? Nonne huiusmodi *centralismo* societas ipsa perimitur, quae non aliter vivit, et progreditur, nisi quatenus eius partes organica etiam structura constant, et peculiari vita ac motu donantur? ¹ Hinc s. Augustinus aiebat, « vitam beatam societatem perhibent esse, quae amicorum bona propter se ipsa diligat sicut sua, eisque propter ipsos hoc velit, quod sibi² ».

77. Neque obstat tritum illud, *Bonum sociale bono individuali est praefendum*. Etenim in primis, id intelligendum est, ubi bonum individuale sociali adversatur. Insuper effatum istud subaudit bonum sociale ex bono, quod in omnes redundat, mensuram suam sumere, ac proinde non ita est accipiendum, ut singuli, in quorum commodum societas coaluit, aut maxima eorum pars propterea violentiis affligatur. Scilicet, bonum sociale non nisi quatenus reipsa tale est, bono individuali praefatur oportet. Ast illud huiusmodi haberi nequit, si ipsi societatis fini refragetur. « Cum perfectio totius, s. Thomas inquit, consistat in partium adunatione, illud toti non expedit, in quo partes convenire non possunt, quia hoc perfectioni totus repugnat: unde et ordinationes, quae in republica statuuntur, tales debent esse, quae omnibus, qui ad rempublicam pertinent, coaptentur³ ».

78. Eandem ob rationem inferiores illae societates, seu *associationes*, quae ad commercium, artes, scientias provehendas instituuntur, ab auctoritate quidem civili ad totius societatis communem finem sunt dirigendae; at proprio suo motu, et interna vi, qua informantur, destitui non debent; siquidem, cum societas non ex rebus, sed ex civibus, qui propriis iuribus et libertate gaudent, componatur, sequitur, ut ii propria utentes activitate mutuas vires ad quosdam particulares fines assequendum conferant.

79. Itaque societatis civilis structura non quidem mechanica, quemadmodum constructio machinae, sed organica est, tamquam corpus humanum, in quo caput est sane « prin-

¹ Cf p. 86-87.

² *De Civ. Dei*, lib. XIX, c. 3, n. 2.

³ *Contra impugnantes Dei cultum, et Religionem*, c. III, ad 4.

cipium et directivum totius animalis ¹ »; sed officia aliorum membrorum ad se non rapit.

80. Quod si haec libertas quoad civiles consociationes, potiori ratione quoad coetus, qui religiosae familiae appellantur, est vindicanda; ipsae enim, *abstrahendo ab iis, per quae homo impeditur, ne totaliter feratur in Dei servitium* ², ad illud, quod est optimum hominis ordinantur, nempe ut *Deo adhaereant, et rebus divinis* ³, et *perfectionem caritatis consequantur, ad quam quidem principaliter pertinet Dei dilectio, secundario autem dilectio proximi* ⁴. Quocirca, etiamsi neque maximae utilitates, quae ab ipsis in societatem redundant ⁵, neque earum a civili potestate independentia, neque Ecclesiae iura spectentur, vel ex hoc uno capite, quod nempe civium iura sarta tectaque Status custodire tenetur, summae iniuriae ⁶ arguuntur, qui *blaterant religiosas familias nullam habere legitimam existendi rationem* ⁷.

ART. VI. De potestate civili, et primum absque ipsa societatem civilem existere non posse demonstratur

81. Summa in societate civili potestas, seu imperium civile est ius perfectum gubernandi civitatem, seu actiones subditorum ad finem civitatis dirigendi. Quocirca persona physica, vel moralis, penes quam huiusmodi potestas existit, rex appellatur: « Qui perfectam communitatem regit, idest civitatem, vel provinciam, antonomastice rex vocatur ⁸ ». Ex qua supremae potestatis notione iam patescit ipsam differre a dominio illo, quod in facultate reponitur disponendi de re a-

¹ 1^a 2^{ae}, q. LXXXIV, a. 3 c.

² 2^a 2^{ae}, q. CLXXXVI, a. 4 c.

³ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 130.

⁴ 2^a 2^{ae}, q. CLXXXVII, a. 2 c.

⁵ Vid. Scotti, *Teoremi di politica cristiana*, t. II, part. 4, teor. V, p. 464 sqq., Napoli 1835; Balmes, *Il Protestantismo paragonato col Cattolicesimo* (trad.), t. II, cc. XXXVIII-XLVII, p. 3 sqq., Napoli 1848; Gioberti, *Del primato*, p. 319 sqq., Lovanio 1845.

⁶ Hanc ob oculos exhibet Spedalieri, *De' diritti dell' uomo*, lib. VI, c. 7, p. 406 sqq., Assisi 1791.

⁷ Pius IX in *Encyclica Quanta cura*, VIII Dec. 1864.

⁸ *De Regim. Princ.*, lib. I, c. 1. « Reges utique a regendo dicti melius videntur »; s. Aug., *De Civ. Dei*, lib. V, c. 12, n. 1.

liqua ad utilitatem eius, qui ipsam possidet; dum e contrario suprema potestas non ad privatam subiecti, penes quod residet, sed ad totius corporis socialis utilitatem ordinatur. « Dominium accipitur dupliciter. Uno modo, secundum quod opponitur servituti: Et sic dominus dicitur, cui aliquis subditur, ut servus. Alio modo accipitur dominium, secundum quod communiter refertur ad subiectum qualitercumque: et sic etiam ille, qui habet officium gubernandi, et dirigendi liberos, dominus dici potest ¹ ». Quocirca etiam « duplex est subiectio. Una servilis, secundum quam praesidens utitur subiecto ad suipsius utilitatem. . . . Est autem alia subiectio oeconomica, vel civilis; secundum quam praesidens utitur subiectis ad eorum utilitatem, et bonum ² ».

82. Notione potestatis civilis declarata, quantum ipsa ad societatis constitutionem sit necessaria, sequenti Propositione demonstratur:

Societas civilis sine auctoritate esse non potest.

Prob. Multitudo individuorum, seu familiarum societatem efformare non potest, nisi quatenus unitate donatur, seu quatenus eius membra eundem finem intendunt, ad ipsumque adipiscendum pro virili sua parte operam conferunt suam. Atqui huiusmodi unitas et consensus obtineri nequit sine potestate, quae finem illum sociis praescribat, media opportuna determinet, ac multitudinis operationem ad illum assequendum moderetur ³. Ergo. « Homo naturaliter est animal sociale. Socialis autem vita multorum esse non posset, nisi aliquis praesideret, qui ad bonum commune intenderet. Multi enim per se intendunt ad multa, unus vero ad unum. Et ideo Phil. dicit in princ. *Politic.*, quod quaecumque multa ordinantur ad unum, semper invenitur unum ut principale, et dirigens ⁴ ». Fusius alibi: « Si naturale est homini, quod in societate

¹ I, q. XCVI, a. 4 c. — ² *Ibid.*, q. XCII, a. 1 ad 2.

³ Cf quae diximus p. 87-88, et p. 114. Quibus illud Ciceronis addatur: « Nihil tam aptum est ad ius conditionemque naturae, quam imperium, sine quo nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest »; *De Legibus*, lib. III, c. 1.

⁴ I, q. XCVI, a. 4 c.

multorum vivat, necesse est in hominibus esse per quod multitudo regatur. Multis enim existentibus hominibus, et unoquoque id, quod est sibi congruum, providente, multitudo in diversa dispergeretur, nisi etiam esset aliquis de eo, quod ad bonum multitudinis pertinet, curam habens; sicut et corpus hominis et cuiuslibet animalis deficeret, nisi esset aliqua vis regitiva communis in corpore, quae ad bonum commuae omnium membrorum intenderet. Quod considerans Salomon dicit: *Ubi non est gubernator, dissipabitur populus.* Hoc autem rationabiliter accidit. Non enim idem est, quod proprium, et quod commune. Secundum propria quidem differunt: secundum autem commune, uniantur: diversorum autem diversae sunt causae. Oportet igitur praeter id, quod movet ad proprium bonum uniuscuiusque, esse aliquid, quod movet ad bonum commune multorum. Propter quod et in omnibus, quae in unum ordinantur, aliquid invenitur alterius regitivum. In universitate enim corporum per primum corpus, scilicet coeleste, alia corpora ordine quodam Divinae Providentiae reguntur: omniaque corpora per creaturam rationalem. In uno etiam homine anima regit corpus, atque inter animae partes irascibilis et concupiscibilis ratione reguntur. Itemque inter membra corporis unum est principale, quod omnia movet, aut cor, aut caput. Oportet igitur esse in omni multitudine aliquod regitivum² ».

83. Itaque ex superiore et subditis societas civilis constituitur: ac proinde ipsa est societas *inaequalis*, siquidem sociorum uno imperio ac subiectioni alicuius constringitur. Irrita igitur et inanis est illa, quam liberalismo addicti iactitant, inter homines aequalitas et libertas. Sane, aequalitas inter cives sit oportet, quatenus cuiusque iura sarta tectaue servanda sunt, et singuli pro virili sua parte communi bono debent esse participes. Ast materialis illa aequalitas, quam adversarii promulgant ad auctoritatis regimen oppugnandum, ipsi tum naturali, tum sociali ordini adversatur. *Naturali*; quia naturalis, atque adeo incommutabilis est conditio humanarum rerum, ut inter homines alii aliis ob diversas animi, aut corporis dotes praevalent; siquidem « natura omnes homines aequa-

² *De Regim. Princ.*, lib. I, c. 1.

les... fecit non... in perfectionibus naturalibus¹»; ac proinde, « si unus homo habuisset super alium supereminentiam scientiae, et iustitiae, inconveniens fuisset, nisi hoc exequeretur in utilitatem aliorum² ». *Sociali* autem; quia « non esset multitudo ordinata, sed confusa, si in multitudine diversi ordines non essent...; quae quidem diversitas ordinum secundam diversa officia, et actus consideratur; sicut patet, quod in una civitate sunt diversi ordines secundum diversos actus³ ».

84. Libertas autem, quam adversus potestatem hodierni societatis regeneratores praedicare non desistunt, morum dissolutionem, sive omnimodam licentiam vel *libertatem a iustitia*, qua quodvis morale iugum legis excutitur, non autem veram libertatem significat⁴. Sane potestas civilis libertatem pro arbitrio, seu dominio actuum sumtam haud imminuit, quemadmodum haec non imminuitur ex eo, quod voluntas legis naturali subicitur. Neque illam libertatem adimit, quae servituti opponitur; « dum subditi ad bonum praepositi non ordinantur, sed e converso regimen praepositi ad bonum subditorum⁵ ». Idem dicatur de libertate, qua non impeditur, quominus cives facultatem habeant, e. g., ius suum coram legibus adversus quemlibet vindicandi, artibus et scientiis pro cuiusque conditione et aptitudine operam navandi etc.; cum nulla sit civilis societas, quae vi suae institutionis membris suis talem libertatem non tribuat, vel non tueatur⁶.

¹ *In lib. II Sent.*, Dist. XLIV, q. 1, a. 3 ad 1.

² I, q. XCVI, a. 4 c.

³ I, q. CVIII, a. 2 c. « Deus, alibi inquit, sua opera in sui similitudinem perducere voluit, quantum possibile fuit, ut perfecta essent, et per ea cognosci posset: et ideo ut suis operibus repraesentaretur non solum quod in se est, sed etiam secundum quod aliis influit, hanc legem naturalem posuit omnibus, ut ultima per media perficerentur, et media per prima »; *In lib. IV Sent.*, Dist. XXIV, q. 1, a. 1, sol. 1 c.

⁴ « Libertas a iustitia non est libertas simpliciter, sed secundum quid; et ideo inter principales partes libertatis assignari non debet »; *In lib. II Sent.*, Dist. XXV, q. 1, a. 5 ad 2. Cf *In Epist. ad Rom. c. IV*, lect. IV.

⁵ *In lib. II Sent.*, Dist. XLIV, q. 1, a. 3 ad 1.

⁶ Nihil est, cur moneamus aequalitatem, fraternitatem, libertatem, quibus per Christianam Religionem donati sumus, alia omnino ratione esse intelligendas. Aequalitas enim illa significat nullam esse apud

85. Qua in re illud etiam adnotatum volumus, quod commentum huiusmodi aequalitatis et libertatis, si eius origo spectetur, ex pantheismo, vel materialismo derivat: Ex pantheismo quidem, nam exinde consequitur, ut omnes in societate viventes de omnibus bonis terrenis aequae participant, ut omnes omnium statuum in omnibus negotiis nationalibus simul agant, et ut operationum remuneratio aequa lance fiat. Ex materialismo, seu ex doctrina de bono materiali, tamquam supremo fine ab omnibus assequendo; si enim terrena felicitas sit communis omnium finis, omnes ad illam consequendam pari modo contendere deberent; unde aequalitas omnium in bonis fortunae, et imperio, atque conditionum, et cuiuscumque praerogativae abolitio enascitur. Quod si terminus, in quem desinit, observetur, in crudelem tyrannidem sub abstracto nomine *populi*, vel *supremae rationis status* illam evadere historia abunde demonstrat ¹.

ART. VII. *Potestatis civilis originem non a populo, sed a Deo repetendam esse ostenditur*

86. Circa supremam civilis potestatis originem error ille explodendus nobis est, quo hodierni factiosi, Genevensis sophistae doctrinae de *contractu sociali* inhaerentes ², omnem auctoritatem a populo deducunt, populumque regem appellant, et veluti idololatrae inane simulacrum, sic populum debacchantes prosequuntur probrosis assentationibus, quibus societatem ac religionem evertere conantur.

Deum *acceptationem personarum*: dicuntur autem Christiani *fratres*, quatenus filii adoptivi eiusdem Dei sunt, redempti ab eodem Christo, Eiusque cohaeredes: *liberi* autem, quatenus ex servitute peccati ad libertatem sanctitatis et iustitiae sunt evocati. « Libertas, inquit s. Thomas, per Christum concessa est libertas Spiritus, qua liberamur a peccato et morte »; *In Ep. ad Rom. c. XIII, lect. I.* Vid. de hac re Fr. Dionisio da s. Giov. in Galdo M. O., *Sopra la libertà ed e-guaglianza voluta da Cristo, Risposta ad un amico*, in *Ephem. La Scienza e la Fede*, vol. XVI, p. 257 sqq., Napoli 1848.

¹ Vid. Jenet, *Histoire de la phil. morale et politique dans l'antiquité, et les temps modernes*, liv. IV, sec. 2, c. I, t. II, p. 475 sqq., Paris 1860.

² Rousseavium democraticae insurrectionis, quae anno 1789 in Galliis contigit, Europamque peragravit, parentem fuisse, ostendit Jenet, *Op. cit.*, *ibid.*, p. 504-514.

87. Itaque Rousseavius, quemadmodum societatis originem ¹, ita et supremam auctoritatem *ex contractu sociali* derivavit ², per quem illa in ipsa aggregatione omnium societatis membrorum constituitur. Definivit autem contractum sociale illum, quo « quisque nostrum ponit in communi suam personam, omnemque suam potentiam sub directione voluntatis generalis: et nos coniunctim recipimus quodlibet membrum ut partem indivisibilem totius ». Sane, pactum, quo societas efformatur, huiusmodi sit oportet, ut dum illa bona, personasque singulorum tueatur, quisque sese omnibus adiungendo, sibi tamen uni pareat, remaneatque non minus liber, quam ante fuerat: quod ut fiat, expostulatur, ut singuli omnia sua iura, seque totos communitati dedant; inde enim efficitur, ut quisque ab aliis tantum recipiat, quantum ipse cessit, sibi ipse pareat, cum potestas civilis in communitate, cuius et ipse pars est, remaneat. Suprema igitur auctoritas est ipsa voluntas generalis universi populi; quae semper recta est, et ad quam omnes leges ferre pertinet, ita ut harum nulla existere possit, absque illius saltem implicito consensu. Habet ipsa ius cogendi privatos, ut voluntati generali pareant, cogendo autem privatos ut pareant, cogit ipsos, ut liberi sint. Quoniam vero illa auctoritas per semetipsam nequit republicam administrare, necesse est, ut alicui administrationem istam conferat. Haec persona vocatur *princeps*, cui nulla est potestas, nisi a populo veniat: neque inter populum et principem aliquod intervenit pactum, quemadmodum princeps erga populum obligatur; princeps enim non nisi quidam legatus est populi, qui illius potentiam, prout vult, coarctare potest, immo absque ulla causa, sed solo voluntatis suae arbitrio potest eam ab illo revocare. Denique societatis membra spectari possunt vel quatenus cives, vel quatenus subditi. Quatenus cives, sunt supremam auctoritatis pars: quatenus subditi, nullum ius retinent, cum suam personam et iura societati cesserint ³.

¹ Cf. p. 122. — ² *Du Contract social*, an. 1854.

³ Ex Protestantismo hoc de pacto sociali commentum ortum habuit. Ex eo enim quod Protestantes supremam potestatem in rebus ecclesiasticis ad communitatem Christianam pertinere docuerunt, ad

88. Prop. 1^a. *Causa efficiens potestatis civilis ex pacto sociali, seu ex voluntate populi repeli non potest.*

Probat. Auctoritas suprema ius praecipendi et subiectionem exigendi, ac proinde obligationem moralem, qua subditi ei obediendi tenentur, subaudit. Atqui talem potestatem et obligationem gignere non potest pactum sociale, seu libera hominum voluntas, quamlibet praexistentem obligationem moralem excludens: siquidem, hac praetermissa, nulla erit pactum observandi, et supremae auctoritati per pactum illud constitutae obtemperandi obligatio, quippe quae oritur ex ordine iustitiae¹. Ergo. Sane, cur ego teneor voluntati generali parere, si nolim? Qua lege teneor velle quod caeteri volunt? Num quia aequum est me voluntati generali parere, si velim commoda ex societate acquirere? At si ita res se habet, non ex voluntate generali, sed ex aequitate repetenda est illa obligatio.

89. Insuper numquam initum fuit illud pactum sociale, nec ulla eius manet memoria; sed e contrario, teste Cicero, « omnes antiquae gentes regibus quondam paruerunt² ». At etiamsi primitus initum fuisset, non ideo nunc existeret societas pacto illo fundata. Cum enim omnes homines, secundum Rousseavium, liberi nascantur, nec ullus alterius libertatem et iura societati concedere possit, ad hoc, quod societas prius pacto sociali instituta existere pergeret, necesse foret, ut singuli homines iis, qui pactum primitivum inierunt, succedentes, pacto sociali singulatim et personaliter consensissent. Atqui illud numquam factum est, nec etiam nunc ullibi fit. Ergo revera nulla existeret, deficiente requisita consensione, civilis societas³.

idem sancendum relate ad societatem civilem progressi sunt (vid. Stahl, *Op. cit.*, lib. III, sez. 3, c. 1, p. 318). De vario autem ingressu, atque exitu, quo ipsi hanc doctrinam amplexi sunt, cf. Audisio, *Op. cit.*, lib. III, tit. II, § 7 sqq, p. 239 sqq.

¹ 2^a 2^{ae}, q. CIV, a. 6 ad 3.

² *De Legibus*, lib. III.

³ E contrario, qui non pacto voluntatis suae, sed ex natura societatis membrum gignitur, eiusdem naturae lege, non libera sui electione, societatis beneficia et iura suscipiens infans, statim et semper, ut pars suo loti, societati mancipatur.

90. Accedunt absurda, quibus commentum illud scateat. Nam, praeterquam quod essenziale discrimen inter virtutem et vitium omnino tollit, siquidem ut vitium fiat legitimum, satis est, ut voluntas generalis illud iubeat; evidenter repugnat, e. g., talem societatis unionem existere, cuius quodlibet membrum *non obediat, nisi sibimetipsi, omnia membra partem suae libertatis in commune conferant*, et tamen, *ut antea, libera remaneant; unumquemque socium dando se omnibus, nemini se dare*; multitudinem esse simul subiectum, in quo influxus auctoritatis recipiatur, et simul subiectum, in quo illa active et architectonice radicem capiat, ita ut sit simul respectu sui agens et patiens, motrix et mota¹.

91. Denique tum tyrannica dominatio, tum anarchia theoriam de contractu sociali consequuntur. *Tyrannica* quidem *dominatio*. Nam haec secundum Rousseavium habetur, cum alicui contra eius voluntatem obligatio praescribitur: atqui in eius systemate suprema populi auctoritas plurimos invitos sub potestatem suam redigit; cuiusmodi sunt tum ii, qui nati sunt post initum pactum sociale, tum ii, quibus denegatur forum adire, et ad legem constituendam nutu suo concurrere: atque etiam cives, qui suffragii iura gaudent, numquam ita inter se concordant, ut uno omnium consensu lex sancitur; quocirca adest haud exigua pars, quae ceterorum voluntatem nullo iure ad se trahit: quinimmo, quoniam factio aliqua artibus et fallaciis maiorem partem saepissime obtinet, ita fit, ut minori maior pars civium revera pareat, nedum propriae aut publicae voluntatis placita sequatur. Quae tyrannica dominatio adhibetur etiam eo quod populi auctoritas, secundum Rousseavium, nullo coarctatur limite, atque ideo porrigitur etiam ad ea, quae a quavis humana auctoritate nullatenus

¹ Quare, monente Gerdilio, auctoritas est in communitate eo modo, quo oculus est in corpore animantis, nempe, « sicut recte dicitur visus inesse corpori animantis; quia totum corpus per visum dirigitur, licet non omnis pars corporis sit particeps visus; sic etiam optime constat potestatem publicam in communitate existere, tamquam in subiecto communi, quia per eam tota communitas regitur, licet non omnis pars communitatis sit eius potestatis particeps »; *De Princ. civ.*, *Opp.*, t. III, p. 348, Napoli 1834.

pendent; cuiusmodi sunt quae ad religionem spectant ¹. *Anarchia*; tum quia, cum nullibi nunc existat illud pactum sociale, nulla existeret legitima auctoritas, ac proinde unusquisque facultatem haberet contra existentes auctoritates insurgendi; tum quia populus, cum totius ordinis politici fons et principium sit, posset illum pro lubitu suo quotidie commutare, et invertere, et principes utpote a se demandatos e solio deicere.

92. Prop. 2^a. *Potestatis civilis origo repetenda est a Deo.*

Probat. Societas civilis, uti iam ostendimus ², absque supremo imperante existere non potest. Atqui naturale est cuique rei id, sine quo non potest ipsa existere, unde « quaelibet res naturaliter conservat se in esse, et corrumpentibus resistit, quantum potest ³ ». Ergo potestas civilis ad naturam ipsam societatis pertinet; proindeque a Deo, qui naturae societatis est auctor, suam sumit originem. Quod argumentum amplius ex eo confirmatur, quod ordo, quem societas naturaliter exoptulat, sine suprema potestate consistere nequit; et ideo principium, ex quo haec proficiscitur, oportet, ut idem sit, ac principium ordinem rerum constituens, idest divina Sapientia. Quam veritatem PP. apertis verbis professi fuere. Puta, Tertullianus, ostendens Christianos ad obediendum regibus, etsi infidelibus, teneri, inquit: « Christianus nullius est hostis, nedum imperatoris, quem sciens a Deo constitui, necesse est ut et ipsum diligat, et revereatur, et honoret, et salvum esse velit ⁴ ». Et Theophilus Patriarcha Antiochenus: « Deum, non Caesarem adorabo, sciens Caesarem ab Ipso esse ordinatum ⁵ ». Hinc s. Augustinus: « Prorsus Divina Providentia constituuntur regna humana ⁶ ».

¹ Hinc Rousseavius iubet morte plectendum, qui religionem, quaecumque ea sit, plebis consulto decretam non profitetur; lib. IV, c. 8.

² P. 133-134.

³ 2^a 2^{ae}, q. XLIV, a. 5 c.

⁴ *Adv. Scapul.*, c. 2.

⁵ *Ad Autolicum*, lib. I, apud Bern. Marechal, *Concordantia sanctorum Patrum Ecclesiae graecae atque latinae*, t. I, p. 75, Augustae Vindelicorum 1769.

⁶ *De Civ. Dei*, lib. V, c. 1.

ART. VIII. *Aquinatis doctrina adversus Spedalierium exhibetur*

93. Utriusque, quam demonstravimus, propositionis veritatem iterum ac tertio s. Thomas tanta evidentia insinuat, ut vix intelligatur, quomodo Nicolaus Spedalieri pacti socialis patronus eo processerit, ut suam sententiam ab Aquinate iam antea assertam esse affirmaverit ¹. Sane, secundum sanctum Doctorem, 1° auctoritas regis est velut quaedam derivatio auctoritatis paternae: « Regimen regis super civitatem, vel gentem processit a regimine antiquioris in domo, vel vico ² »; unde « aliquando reges populorum patres vocantur ³ ». Jam sicut auctoritas paterna non quidem ab aliquo inter patrem, et filium pacto, sed naturaliter patri indita est, ita auctoritas regis; adeo ut non quia populus se in potestatem regis subicit, regna constituantur, sed potius « civitates et regna constituuntur ex his, qui sunt subditi ⁴ ».

2° Comparisonem instituens inter Deum mundi gubernatorem, et regem, inquit: « Similitudo divini regiminis invenitur in homine . . . quantum ad hoc, quod per rationem unius hominis regitur multitudo: quod maxime pertinet ad officium regis. Hoc igitur officium rex se suscepisse cognoscat, ut sit in regno . . . sicut Deus in mundo. Quod si diligenter recogitet, . . . iustitiae in eo zelus accenditur, dum considerat ad hoc se positum, ut loco Dei iudicium in regno exercent ⁵ ». Ast huiusmodi comparatio institui haud posset, si a populo potestas regi conferretur; neque hic *loco Dei*, sed *loco populi* iudicium in regno exerceret.

3° Expressa verba *iuris divini, ordinationis divinae* sanctus Doctor adhibet, cum de potestate regis loquitur. . . « Sicut actiones rerum naturalium procedunt ex potentiis naturalibus; ita etiam operationes humanae procedunt ex humana voluntate. Oportuit autem in rebus naturalibus, ut superiora mo-

¹ *De' diritti dell' uomo*, lib. I, c. 17, Appendice, p. 95 sqq, Assisi 1791.

² *In lib. I Politic.*, lect. I.

³ *De Regim. Princ.*, lib. I, c. 1.

⁴ *In lib. I Politic.*, lect. I.

⁵ *De Regim. Princ.*, lib. I, c. 12.